

5.8. Xordalilar tipi. Suyakli va tog‘ayli baliqlar

Suyak-tog‘ayli baliqlar turkumi. Bu turkumga mansub baliqlarning xipcha va cho‘ziq tanasi bo‘ylab orqa, yon va qorin tomonida 5 qator romb shaklidagi suyak plastinkalar joylashgan. Boshining oldingi tomoni uzun tumshuqni hosil qiladi. Og‘iz teshigi boshining ostki tomonida joylashgan. Skeleti, asosan, tog‘aydan iborat, lekin bosh qutisi suyak bilan qoplangan. O‘q skeleti xordadan iborat bo‘lib, butun hayoti davomida saqlanib qoladi.

Losossimonlar turkumi. Losossimonlarga o‘q skeleti va bosh qutisi qisman suyakka aylangan baliqlar kiradi. Orqa suzgichi ortida yana bitta suzgichi bo‘ladi.

52-rasm. Suyak-tog‘ayli baliq (forel)

Karpsimonlar turkumi. Tana skeleti suyakdan iborat. Bu turkumning vakillari barcha suv havzalarida keng tarqalgan bo‘lib, bir necha yuzlab turlarni o‘z ichiga oladi.

53-rasm. Karpsimonlar turkumi

Panjaqanotlilar turkumi. Panjaqanotlilar skeleti va suzgichlarining tuzilishi quruqlikda yashaydigan umurtqalilar oyoqlariga o'xshab ketadi. Bu turkumning yagona vakili – latimeriya Hindokeanining Afrika sohili yaqinidan topilgan.

Turli suv havzalarida yashash sharoiti har xil bo'ladi. Hatto bitta suv havzasining turli qismida ham sharoit bir xil bo'lmaydi. Yashash sharoiti va oziq tarkibining xilma-xilligi, o'zaro raqobat, dushmanlarning ko'p bo'lishi baliqlar tuzilishi va fe'l-atvorining turlicha bo'lishiga olib kelgan.

Shuning uchun ham dengiz tubida yashovchi baliqlar sekin harakatlanadi, tanasi yassi bo'lganidan yirtqich hayvonlar ularni sezmaydi. Rang-barang korall riflari orasida hayot kechiradigan baliqlarning rangi ham xilma-xil va chiroyli bo'ladi. Dengiz va okeanlarning juda chuqur joyida yashaydigan baliqlarning yog'du taratadigan a'zolari bo'ladi. Suvning yuza qismida, ayniqsa, ochiq dengizlarda yashaydigan baliqlarning muskullari va suzgichlari, xususan, dum suzgichi kuchli rivojlanganligidan ular tez suzadi. Gavdasining suyri shakli esa suzishni osonlashtiradi.

Tog'ayli baliqlar sinfi. Tog'ayli baliqlarning skeleti tog'aydan iborat bo'lib, jabra qopqoqlari va suzgich pufaklari bo'lmaydi.

Akulalar turkumi. Akulalar ancha yirik, tanasi torpedasimon, dum suzgichi juda kuchli rivojlangan. Terisini qoplab turgan tangachalari haqiqiy suyakli baliqlarnikidan batamom farq qiladi. Ularning tangachalari qalin va yirik

plastinkalardan iborat bo‘lib, har qaysi tangacha ustida sirdan emal bilan qoplangan tishsimon o‘simtasi bo‘ladi.

54-rasm. Tog‘ayli baliqlar

Skatlar turkumi. Skatlarning tanasi yassi, rombsimon yoki disksimon bo‘lib, suv tubida yashashga moslashgan. Dum suzgichi ingichka xivchinga aylangan. Skatlar yassi tanasi bilan tutashib ketgan ko‘krak suzgich qanotlarini to‘lqinsimon tebratib asta-sekin suzadi.

55-rasm. Skatlar turkumi

Ayrim skatlarning maxsus himoyalaniş a‘zosi, masalan, dumining asosida zaharli shilimshiq modda bilan qoplangan tikani bo‘ladi.

Nazorat savollari

1. Tog‘ayli baliqlar skeletining tuzilishi va kimyoviy tarkibi suyakli baliqlar skeleti bilan qanday farqlanadi?
2. Suyakli baliqlarda suzish pufagining funksiyasi nimadan iborat va u tog‘ayli baliqlarda nima bilan kompensatsiya qilinadi?
3. Hidrostatik muvozanatni ta‘minlash mexanizmlari har ikki guruhda qanday amalga oshiriladi.
4. Jag‘ apparati tuzilishi suyakli va tog‘ayli baliqlarda qanday evolyutsion moslanishlarga ega
5. Suyakli va tog‘ayli baliqlarda tashqi nafas olish apparati (gillalar) va ularning tuzilishidagi farqlarni izohlang.
6. Teri qoplami va tangachalar tuzilishi orqali bu guruhlarni qanday ajratish mumkin?
7. Jinsiy ko‘payish strategiyalari (ovipariya/ovovivipariya/vivipariya) har ikki guruhda qanday namoyon bo‘ladi?
8. Elektrolokatsiya va hid bilish sezgi organlari ayrim tog‘ayli baliqlarda qaysi vazifani bajaradi?
9. Baliqlarda qon aylanish tizimining asosiy xususiyatlarini izohlang.
10. Oshqozon-ichak tizimi jihatidan akulalar va tipik suyaksimon baliqlar o‘rtasidagi farqlarni bayon qiling.

